శ్రీ చెన్నకేశవ పరబ్రహ్మణే నమః

ఛందో ముకురము.

శ్రీమంతు గద్వాలరాజా రామభూపాలరావు
బహదరు గారిచే విరచితము.

తదాస్థాన విద్వద్వేంకటాచార్య కృతాంధ్రీకరణ
సహితం.

శ్రీ గద్వాల మహారాణీ
...దిలక్ష్మీదేవమ్మ గారి
...రము ప్రకటితము.

...వ ముద్రాక్షరశాల.
...ల సంస్థానం.

 [వెల. రు. 0—2—0]

పీఠిక

చదువరులారా!

సకల కవితిలకములకు ముకురాయమానమైన ఛందో
గ్రంథమునీ సుకృతిగ శ్రీ గద్వాల సంస్థానాధీశ్వరులగు
శ్రీమంతు రాజా రామభూపాలుగారొనర్చిరి. తదాస్థాన కవు
లగు శ్రీమాన్ పురాణం దీక్షాచార్యవర్య పండిత్తోభయ
భాషాభూషణులై సకలవిద్వద్వైదిక కవిగాయక పోషణులై
నందుకు సార్థకముగ పూర్వమున భోజరాజు సరస్వతీ కంఠా
భరణమును రచించి కవులనలంకరించినట్లు వీరీ ఛందోముకు
రమును రచించి వన్నెగాంచిరి. త్యాగభోగములలవడిన రాజా
లున్నను రచనాధురంధరులగుటరుదు. రచనలలరించు ఏర్ప
డిన నేచరిత్రలతోనో? కాలక్షేపమునరింపక ఛందశ్శాస్త్ర
మును నిర్మించినవారసదు. అందునను మిక్కిలి యవసరాంశ
ములను మాత్రమింత సులభసూత్రములుగ నిమిడ్చినవారు లే
రనియు బలుకవచ్చును. ఇందు గురులఘుగణ సుప్రసిద్ధవృత్త
ప్రాసయతి నియమములు మాత్రము సమగ్రముగ వివరింప
బడినందున ప్రతిబాలురకవలీలగ నభ్యాససాధ్యమై కంఠస్థము
కాదగియున్నది. సుమారరువది వత్సరములనాడు వారీ గ్రం
థమును రచించుటవలన నాటికవులకిది కరతలామలకమైన
సౌలభ్యభాషమై యుపకరించినది: నేడా సంస్కృతపువాసన
యైన తెలియని తరగతికవులు పెక్కురగుపట్టుకాల మాసన్న

మైనది. తుదకొక తత్సమశబ్దమైనను దిగ్భ్రమము గూర్చి నిఘంటు శరణ్యులనొనర్చు నేటికాలమున దీనియుపయోగము క్రమక్రమముగ నుదయుదంశుమాలి యెదుగుకొలది నొదుగు ఛాయాంగనవలె సంకుచితమై వెనుకకు రాజొచ్చి యిదియొక నిగూఢకార్యముగ మారినది. ఈకృతిపతియైన నరపతియొక్క దత్తతనయుఁడై, యభినవభోజుడై, యచిరమే దివినలంకరించిన శ్రీ సీతారామభూపాలుని యర్ధాంగలక్ష్మియై శ్రీగద్వాల సామ్రాజ్యమున ననవరత భాషాపోషణ మిప్పటికిని సమర్థించుచు శ్రీయుత సాహిత్యకుమార కంఠీరవులకు సనాతన ధర్మములను దిద్దబెట్టుచున్న మహారాజ్ఞి శ్రీ శ్రీ శ్రీ ఆదిలక్ష్మి దేవమ్మగారి యాస్థాన పండితులగు శ్రీమాన్ పుల్లగుమ్మి వేఙ్కటాచార్య విద్వన్మౌక్తికములు నానాటికవతరణ రంగములలోని కవులనవలోకించుచు నీగ్రంథమును పూర్తిగ తెలుగుతాత్పర్యముతో ప్రకటించిన నుపయోగించునని తలచి సోదాహరణముగ నాంధ్రీకరించిరి. రాజుకృతికర్త. విద్వద్రాజు. భాషాంతరీకరణప్రవక్త. మిక్కిలి గణనాతీతముగ నున్నది. ఈగ్రంథమున ప్రౌఢకవులగు కణాదం పెద్దన మొదలగు వారిననుసరించి రేఫరకారము లభేదముగ సిద్ధాంతీకరింప బడినవి. శ్రీ భాషావాగనుశాసనుని (రయోస్తు నిత్యంస్యాత్) అను సూత్రమునకు విరుద్ధమగునని భేదమే రేఫరకారములకు పాటించిన (షట్త్రింశదత్ర తే) యను సూత్రమునకు విరుద్ధమగుచు నభేదాక్షరములకు భేదోపాధి నెట్టులో కల్పింపవల

సి వచ్చుచున్నది. కల్పించినను ద్విరూపోచ్చారణము లున్న
ట్లంగీకరించుటవలన నన్నయ రయోస్తనః రేఫద్వయైకశేషస
మాస ధర్మముగూడ భిన్నరూప వ్యవహార కల్పనమువలన
నసంగతమైనదై రేఫద్వయసూత్రవిధి ద్విరేఫగీతాసూత్రవిధి
కావలసివచ్చును. ఏకశేష సమాసముగాక రయోస్తనునదిం
కొక సమాసమా? సారూప్య సమానార్థక వ్యవహారములకు
విరుద్ధముగ నదిపొసగునా? ఐనచో వాగనుశాసనుల తాత్ప
ర్యమేమి? ఇంతెగ నిరేఫమును నారదీసి సూత్రీకరించిన నన్న
పార్యు లాఘునికులిప్పుడు వ్యవహరించుచున్న కేవల ప్రయో
గశరణ్యోభయ రేఫల ప్రసంగమైన నుడివిన్నట్లు లేదు. గనుక
ముఖాక్షరములవలెనున్న సంజ్ఞాసూత్రములలోని (షట్త్రింశ-
-దత్ర తే) అనునది ప్రమాదవాక్యమని యిన్ని చిక్కులలో
దుర్బలవాదములతో గోలపెంచుటకన్న మధ్యభాగమందలి
(రయోస్త)నుదానినే ప్రామాదికమనిగాని (నాన్యేషాం
వైధర్మ్యం లఘ్వ లఘూనాం రయోస్తు నిత్యంస్యాత్)

అను సూత్రమునకు అన్యేషాం లఘ్వలఘూనాం వైధ
ర్మ్యమ్ న. రయోస్తు. నిత్యం. న. వికల్పేన. వైధర్మ్యం స్యా
దిత్యర్థః.

తేన షట్త్రింశదిత్యస్య రయోస్త్వితి సూత్రస్య. రయోరి
త్యేకశేషస్యచ. ఉభయ రేఫాణాంచ సిద్ధిః. అను పద్ధతినగాని
సంప్రదాయమున కనువైన మరేపద్ధతినగాని నిర్ధరించుట పూ
జ్యపాదులవిధి యని ఈ గ్రంథకర్త ముకుంద విలాసాది పొత్థ

విరచనానురూపముగ నిందు సమర్థించినట్లున్నది. ఈ గ్రంథాభిప్రాయ మిట్లుండియు దీని నాంధ్రీకరించుచు గ్రంథానాంశమైన యీ భాగమునకు విరుద్ధముగ శకటరేఫలసీసమాలిక నాంధ్రీకరణకర్త ప్రదర్శించుట దీనితాత్పర్య మెట్లగునని సహృదయులనుకొనగలరు. పైవాదము కాదాచిత్కముగ గ్రహించి చర్చించువా రేకొలదిగనో యుండియుందురు: అవిచ్ఛిన్నముగ నిర్వివాదాంశముగ నింతవరకు ననుష్ఠించుచున్న లాక్షణికసిద్ధ విషయము నొక్కసారిగ నిగ్రహించుట కొక్కొక్కవ్యక్తి మాత్రమున కధికారము చాలదనియు సాంప్రదాయజ్ఞ నిగూఢాభిప్రాయములద్వారా నిర్ధరింపవలసిన విషయమనియు భాషాసంస్కరణముపట్ల రేఫరకారములకు భేదముపాటించినను పాటింపకున్నను విషయజ్ఞాన మెల్లరెరిగినగదా! నిర్ధారణావకాశమేర్పడుననియు, తలచి యాంధ్రీకరణమున వీరు నిరూపించిరని రసికలోకమెఱుంగుగాక! కృతి శరీరమున నాకృతి వహించి మనయెదుట పొడకట్టుచున్న శ్రీ రాజారామభూపాలుగారి నవలోకించి నేటిరాజులందరు నాదారి ఓదగిలుచున్న భాషాయోషనుద్ధరింతురుగాక? శ్రీమహారాజ్ఞిని సర్వకాలముల ననుగ్రహించి చిరాయురుపేతముగ కాపాడుచున్న శ్రీ కేశవుడీ భాషాపోషణ మింతకంటె నధికముగ నిర్వహింప ననుగ్రహించుగాక?.

ఇట్లు

గద్వాలాస్థాన కవి. గాడేపల్లి వీరరాఘవశాస్త్రి.

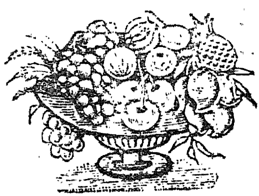
శతావధాని.

విశేష వివరణం

ఆ	=	ఐ ఔ
ఋ ౠ	=	ఇ ఎ ॥ రి
ఉ	=	ఓ
హ య	=	అ ॥ ఉ ॥ ఇ ఋ ౠ ఎ ॥ ఓ ॥ ఐ ఔ ॥
జ్ఞ	=	క ఖ గ ఘ ॥ న ణ
ము	=	పు ఫు బు భు
వ	=	ప ఫ బ భ
శ ష స	=	చ ఛ జ ఝ
ల	=	డ ళ ॥ ర
మ	=	ంయ॥ ంర॥ ంల॥ ంవ॥ ంశ॥ ంష॥ ంస॥ ంహ
ణ న	=	ంట। ంఠ। ండ। ంఢ। ంత। ంథ। ంద। ంధ
ట	=	ఠ డ ఢ
త	=	థ ద ధ
క్ష	=	క ఖ గ ఘ॥ చ ఛ జ ఝ శ ష స
క్ష్మ	=	క ఖ గ ఘ చ ఛ జ ఝ శ ష స మ

ప్రాసప్రపంచః

క్ష	=	క్ష కి కు క్షె	శ స	=	ష
ంక	=	ంకి	ధ	=	ద ॥ థ
ఃక	=	ఃకి	్రక	=	క
త్ప్ర	=	త్ప్ర తి్ర	౩క	=	క
మ్బ	=	మ్ప్ర	ల	=	ర ॥ ఊ శ
న	=	ణా	ర్	=	ఋ

Sree Chennakesava printing press. GADWAL

శ్రీ

శ్రీ చెన్నకేశవ పరబ్రహ్మణే నమః

ఛందోముకురము.

ఆచార్యాఖ్యాప్రతీతో జగతి బహుమహాపండితాధ్యాపనాద్యైః యంతుష్ట్యోధ్యశ్వమేధం నిఖిలమపిమహల్లక్ష్మవస్తుప్రదాయ । ఆరోప్యాందోళికాం స్వామవహత జయశిజ్ఞానుసమ్రాట్పురాణాం కౌండిన్య శ్రీనివాసాధ్వరి మకుటమణిస్సోస్తి కీర్త్యాధునాపి ॥ ఆచార్యప్రథ దీక్షితాభిజనభూ శ్రీ శేషవిద్వన్మణి శ్శృంగమ్మాఖ్యసతీచయం సుషువతుః ప్రామాణికాగ్రేసరం । యోధీత్యామల సాహితీం సకవనాం వాణాల శేషార్యతో రామశ్మపమపాఠయత్ససుచిరం స్వాద్దీక్షితాఖ్యః కవిః ఏకాకిన్యాగవైనవ్యతనుత సమితౌ భవ్య శాస్త్రిద్భటీయాం పౌలస్త్యం భూరిదోషం బహులపనమనస్ఫీతదర్పాంహ్యహీనం యోత్యంతక్లాంతిమంతం పరమరఘుకులే ప్రాప్తజన్మాసదీక్షాచార్యస్ఫార ప్రభావ స్సతత మతియుతో రామభూపశ్చిరం స్తాత్ ॥

శ్రీ భూదేవీ సమాశ్లిష్టం శ్రితానాం శ్రీకరం సదా ।
శ్రీకేశవ పరబ్రహ్మ శ్రేయః కలయతాంమమ ॥ ౧ ॥ సాహి-

త్యవిద్యోపాధ్యాయం పురాణందీక్షితాహ్వయం । సత్కవీం
ద్రం సమాశ్రిత్య కృతిమేతాం కరోమ్యహం ॥ గురుర్లఘుశ్చే
తివర్ణో ద్విధాదీర్ఘో గురుర్భవేత్ । హ్రస్వోలఘుర్భవేద్బిందు
విసర్గ ప్రముఖాన్వితః ॥ ౨ ॥ అసౌ గురుస్స్యాదర్ధాంతేవా
పాదాంతే గురుఃక్వచిత్ । పాదాదౌ సర్వసంయుక్తౌ త్సర్వ
త్రరహాయుక్తతః । ౩ ॥ ఆంధ్రేసర్వత్రసర్వస్మా ద్యుక్తాత్పూ
ర్వో నగుఃక్వచిత్ । గురూగగం లగంవస్స్యా ద్గలంహస్స్యా
ల్లఘూలలం ॥ ౪ ॥ సర్వగోమ్ముఖలోయస్స్యా న్మధ్యలోరోం
తగస్తునః । అంతలస్తోమధ్యగోజోముఖగ్భ స్సర్వలస్తునః ॥౫॥
హనావాకార్కారోనగంతస్సలంభోన్లంచజైష్ణవాః । రగంనగ్గం
తగంసల్గం భగంనల్గం మలంసహం ॥ ౬ ॥ రలంనహంతలం స
ల్లం భగంనల్లం చైందవాగణాః । శ్లోకోర్ధాభ్యాంద్విపత్కా
భ్యాం విభిన్నాభ్యాం యుతోమతః ॥ ౭ ॥ సర్వేషామపి వృ
త్తానాం పాదాంతే నియతాయతిః ॥ ౮ ॥ పద్యంస్యాత్ప్రా
స విశ్రాంతి వాశ్లిష్ట చతురంఘ్రికం ॥ తేటగీతి ॥ కోద్యుపా
తేటగీతిహీ♦కోరవిశ్చ॥ ఆటగీతి ॥ త్ర్యర్కమింద్రయుగ్మ♦మ
యుజిచ పంచకా♦అధియుగాటగీతి♦రగ్నిభిశ్చ॥ సీసము ॥ జిష్ణు
చతుష్టయం♦జిష్ణూదివాకరా ద్వాభ్యాం గణాభ్యాంవి♦భక్తి
రపిచ। అర్ధపాదాష్టకా♦దస్తి గీతంయదిశిష్టడ్♦చేజన♦స్సీసమితి
హి ॥ సీసాదౌ పరతశ్శ్రాంతేః ప్రాసోవానియతోయతౌ ॥

కందము ॥ త్రిగణాం పంచగణాంకల । గగభజసైర్ఘ్న చ్ఛిదాచ
కందంహ్యాయుజి ॥ జగణోనసనలమథవానగధర షష్ఠోంతిమం
(తు)నలఘుకుర్యాత్ ॥ సంభవోయత్రగలయోరుభయో రపి
వర్తతే ॥ తత్రయః ప్రథమా త్ర్యాపాత్పూర్వోన్యత్రభవేత్స
హి ॥ శా॥ స్యాత్సూర్యైర్మసజస్తతా అథ గురు॰శ్శార్దూలవి
క్రీడితం ॥ ఉ ॥ రంధ్రయతి ర్భ రా న భ భ॰రా లగ ముత్ప
లమాలికామతా ॥ మ ॥ మధుహా౯ సభ్రనమయ్య్వ విశ్వవళి
యు॰గ్మత్తైభవిక్రీడితం ॥ చ॥ న జ భ జ జా జ రా విబుధ॰
నందకదిగ్విరతిశ్చ చంపకం ॥ స్ర ॥ స్యాద్భిః మ్రభ్నైస్త్రిభి
ర్యై॰స్సముని మునియతి॰స్స్రగ్ధరాకీర్తితేయం ॥

ఆదిమస్యసహాల్కస్య స్వరస్యాచిత్యమాప్నువన్ ॥ ఉక్తే
స్థానే స్థితో వర్ణో విశ్రమోత్రప్రకీర్తితః ॥ ౧ ॥ స్వరవ్యం
జన భేదేనసద్వేధా పరికీర్తితః । స్వస్వకీయ విభేదేనతౌ ద్వా
ద్వేధా సమీరితౌ ॥ ౨ ॥ సంధౌపరోవృద్ధ ఐచ్చయుక్త ఇ
ష్టః పునస్సహి । ఏన్యేఽపి పంచమ్యంతే స్మద్యుష్మత్ప్రాద్యా
ది మేపదే ॥ ప్రాయస్సమాసే ప్యాఖ్యాసు రాగమప్లుత యో
శ్చహాల్ ॥ ఋమా౯ ఋవన్మిథోవర్ణాః స్వకీయాస్స్యు స్స
మాహృతాః ॥ స్వీయమస్యా యుచైరిత్యాద్భవేదోకారచాం
హాయం ॥ జ్ఞస్యానంత్యః కుర్ణణాంముపయోఃపుశ్శషసస్యచః॥
భవేయుర్మస్య పూర్వస్థ బిందుకాయణ్యాలోపి చ ॥ బిందుఃప

శేషుకుచుటుతుపుషు స్యాత్తదంత్యవత్ ॥ ద్వితీయహలోప్వరు కేష్వంముఖ్యప్రాసస్యలక్షణం ॥ పూర్వస్థమస్య బస్యమోస్మా న స్యణస్యాచ్ఛ సస్యషః ॥ ధకారస్యదథౌస్యాః తామధోరస్యా స్యనీదృశః ॥ లస్యస్యాద్రో డళౌంరస్య ఋకారో హ్యైక్యశాలినః ॥ అలక్షితా అపిగ్రంధకారైర ప్రోక్తదూషణాః ॥ అభియుక్తైః ప్రయుక్తాశ్చే త్స్వకార్యా లక్షితాఇవ ॥ (*)

పిశ్రమ లక్ష్యంబులు.

అవిత నిఖిలజగద్రాజ్య♦ఆర్యపూజ్య। అభ్ర విభ్రాంతికరగాత్ర♦ఐనిమిత్ర। ఔర్వసేయమునీడిత♦ఐంద్రిసహిత। ఋషివరేణ్య వినిర్మిత♦కృతివినూత। ఋక్షనాయకపుత్రీశ♦ రిపువినాశ ॥ ౫ ॥ ఋక్సమూహా సదానుత♦ఈశవినుత ॥ ౬ ॥ కృతిసమీడితశుభచర్య♦పఠితార్య ॥ ౭ ॥ ఏకవీరమహోదార♦ ఇద్ధసార ॥ ౮ ॥ కృతిజనానీశ దృఢసఖ్య♦పృథులసౌఖ్య ॥ ౯ ॥ వృషగిరీశ్వర నివసన♦రిపువిమథన ॥ ౧౦ ॥ ఓషధీశమహాగోత్ర♦ఉగ్రమిత్ర ॥ ౧౧ ॥ అతిమదాసురవరజాల♦హాననలోల ॥ యదుకులాంబుధివరసోమ♦అమితధామ ॥ ౧౩॥ మృడమనోంబుజకృతఖేల♦హేమచేల ॥ ౧౪॥ యోగిజనచిత్తనివసన♦ఉదధిశయన ॥ ౧౫ ॥ యతిమనోంబుజవరభృంగ♦హారవిభంగ ॥ జ్ఞానిసముదయ సురవృక్ష♦ఖలవిపక్ష ॥ ౧౬ ॥ జ్ఞప్రణుతచిత్రసుచరిత్ర♦నందపుత్ర ॥ ౧౭ ॥ వతజనావళిసంభాష♦ణప్రతో

ష ॥ ౧౯ ॥ పుండరీకలసన్నేత్ర♦ముదిరగాత్ర ॥ ౨౦ ॥ భుజ
గనాయక తనుశాయి♦మోక్షదాయి ॥ ౨౧ ॥ వానరేశ్వర
కృతసఖ్య♦పావనాఖ్య ॥ ౨౨ ॥ భువనికాయమహాదార♦వా
ర్ధ్యగార ॥ ౨౩ ॥ శంబరారిమహాకాంత♦చతురశాంత ॥ ౨౪
శాతకుంభ మహాచేల♦సాధులీల ॥ ౨౫ ॥ లేఖసన్నుత నవ
గోపడింభరూప ॥ ౨౬ ॥ డమరుముఖవాద్యయుత మంగ♦ళ
తతితుంగ ॥ ౨౭ ॥ లక్ష్మణమునీశ మతమంగళదశుభాంగ । ల
క్ష్మణాగ్రజ శ్రీరామ♦రమ్యధామ ॥ సీ ॥ మత్తారిభంగసం♦య
మి మనోంబుజభృంగ♦మహితచరిత్రహం♦సశశినేత్ర ॥ ౨౮
సౌందర్యసాకల్య♦మందిరనీదుచం♦దముజూచి పొగుతుంటవిలు
దంట ॥ ౨౯ ॥ నన్నునబ్రోతు వెంతటి పాపియైన రం♦పముపా
పలత్రకు నీమహితభక్తి ॥ ౩౦ ॥ నలినాక్ష నన్ను కంటనుజూ
డుసుమనోగ♦ణవరసంరక్ష యంతయునునీదె ॥ ౩౧ ॥ కమల
యోనివచోనూత♦ఖలవిజేత ॥ ౩౨ ॥ చండదీధితిసంకాశ♦జా
నకీశ ॥ ౩౩ ॥ అఖిలగుణసాంద్రదనుజధ♦రాఘురేంద్ర ॥ ౩౪॥
అమలతరభాగవతవకింక♦రోస్మిదేవ ॥ ౩౩ ॥ ఇనకనయపాల బు
ధపాల♦నైకలోల ॥ ౩౪ ॥ అబ్ధిజోపేతసర్వలో♦కైకనేత ॥౩౫
వారినిధిధామమత్తమ♦ధ్వజసోమ ॥ ౩౬ ॥ దనుజతతి మోద
భేదధా♦త్రర్చ్యపాద॥ ౩౭ ॥ నిత్యవితరణి ఏకప♦ద్మేయధరణి॥
తజ్ఞమహనీయ గూఢపా ♦ ద్మకుటగేయ ॥ ౩౮ ॥ క్ష్మాసుతా

ముఖాబ్జభృంగ ॥ ౩౦ ॥ కనకమణి విభూషణాంగ ॥ ౪౦ ॥ ఖగకులాధిరాట్తురంగ ♦ ఘనసముదయ మంజులాంగ ॥ ౪౧ ॥ క్ష్మాసుతాముఖాబ్జభృంగ ॥ ౪౨ ॥ మఘవమణివిభాసురాంగ ॥ ౪౩ ॥ మధుతమః పటలపతంగ ॥ ౪౪ ॥ మదవదరి మరుద్భుజంగ ॥ ౪౫ ॥ డిందుపడకుండభువి నెవ్వ ♦ డేనిగంపె ॥ ౪౬ డేశి పూలనుజల్లుక ♦ డిందిభక్తి ॥ ౪౭ ॥ కరమునీమీదమరివాని ♦ కన్నలేదు ॥ ౪౮ ॥ బుధుడు కేశవహరిమూర్తి ♦ భూరికీర్తి ॥ ౪౯ ॥ దీనరక్షణకరయస్మ ♦ దిష్టతముడ ॥ ౫౦ ॥ ప్రాప్తసంతత బహుసౌఖ్య ♦ పావనాఖ్య ॥ ౫౧ ॥ నాకపతిబర్హిణపయోద ♦ నలినపాద ॥ ౫౨ ॥ రజనిచరనాథదమనసా ♦ రంగ గమన ॥ ౫౩ ॥ కీర్తిచంద్రిక నీదుగ్రి ♦ క్రూరిసై దిశల ॥ ౫౪ ॥ నన్ను బ్రోవుము నెపుడు కృ ♦ ష్ణయ్య నీవె ॥ ౫౫ ॥ రామ నీరామగుణవంతు ♦ రాలునిజము ॥ ౫౬ ॥ కౌశికాధ్వర పరిపాల ♦ భవ్యశీల ॥ కేశవాహ్వాయ విఖ్యాత (ధీరవినుత)

ప్రి స ల క్ష్యం బు లు

శ్రీశసుగుణ ॥ ౫౭ ॥ (*) సకలసద్గుణసందోహ ♦ ప్రకటగేహ కంసరాక్షసవిమథన ♦ హంసగమన ॥ భాఃకనత్తమ గమనాశ ♦ స్వాఃకరీశ ॥ లక్ష్మణమునీశ సుకరుణ ♦ సూక్ష్మధిషణ ॥ అంబుజాతాక్ష కృపతోడ ♦ మమ్ముబ్రోవు ॥ వేణువర్యసమేధిత ♦ గానకలిత ॥ వాసవాదికపరివార ♦ దోషదూర ॥ బా

ధితామర రిపువర్య ♦ షోడశితార్య ॥ బంధుజనాంతిక సత్కవి
గ్రంథవినుత ॥ మంథగిరిధర పృథుదయా సింధునిలయా ॥ నాకి
శాత్రవభయకారి ♦ చక్రధారి ॥ శక్రతోషేశజనహిత ♦ శో
కరహిత ॥ ఖలజనాంతక సుమచాప ♦ పరమరూప ॥ మ్మ.ప
ముఖామర దృతదాస్య ♦ జలరుహాస్య ॥ ఉపనశేఖర కో
దండ ♦ దళనచండ ॥ ధరసన్నుత చరణాను ♦ హాబుషిసను
కేశవేశ్వర యనిబల్కె ౯ కృతముపల్కు ॥ లక్ష్మ్యంగనా సిను
రుంబ ♦ లక్ష్మమాంబ ॥ (*)

వర్ణారో నామసర్వే స్వకలపదగ ఉచ్చార్యతే హ్యేకకీ
త్యాన్నైవ కాపశ్యకారిత్యా ఖలువిదితమిదం పాఠకానాం స
మేషాం । భేదేప్యుచ్చారణేచూచుమపి నరిలిఖంత్యే కథాంలే
ఖకామే తే సర్వేరంచ వర్ణం సకలపదగతం చైకరూపం లిఖే
యుః ॥ వర్ణా షట్త్రింశదత్రస్యురితి వచః తో రౌరయోశ్చేతి
వాగ్భ్యంరస్యైక్యం స్పష్టమాస్తేకిలిఘుచనర దేష్వే నరస్యస్థి
తస్య। యత్త్యాంప్రాసేపియోగ్యత్వవిరహకథనే లబ్ధపూర్ణా
వకాశం ద్వైవిధ్యం వాదిధర్మత్వమపి సశకనా లేఖనేనాస్యకీ
త్యా ॥ సాహిత్యవిద్యోపాధ్యాయం పురాణాం దీక్షితాహ్వ
యాం । సత్కవీంద్రం సమాశ్రిత్య కృతిమేతామ కృష్ణ
హాం ॥ ఛ ం దో ము కు ర తా త్ప ర్య ము. *

(౮)గురువనియు (।)లఘువనియు రెండువిధములు వర్ణములు.

గురువు= దీర్ఘాక్షరముగాని, విసర్గచేగూడిన యక్షరముగాని సంయుక్తవర్ణ పూర్వాక్షరముగాని గురువగును.
ఉదా:= (రా)మ. (దుః)ఖము. (అ)శ్వము. మొ॥
లఘువు: హ్రస్వాక్షరము లఘువు. ఉదా:= క ను క.

పాదాంతముననుండు లఘువు గురువు వికల్పముగానగు రాంత హాంత సంయోగము పరమగునపుడు లఘువు వికల్పముగా గురువగును.(లఘువుగానుండవచ్చును. గురువుగానుండవచ్చును.)ఉదా:= విష, క్రిమిన్యాయేన జీవామ్యహమ్ ॥

ఆంధ్రమున సంయుక్తవర్ణము పరమగునపుడు పూర్వమునందుండు లఘువు గురువుగాదు.

రెండుగురువులకు; గగమనిపేరు. రెండులఘువులకు: లలమనిపేరు.

లఘువు గురువు. ఈరెంటికి లగమనిపేరు. దీనిని వగణమందురు. ఉదా:= రమా.

గురువు లఘువు ఈరెంటికి గలమనిపేరు. దీనిని హగణమని యందురు. ఉదా:= రామ. సీత.

హగణము (U|) నగణము (|||) ఇవి అర్కగణములు.

U|U రగణము. ||UU సగణగురువు. UU| తగణము. ||U| సగణలఘువు- U|| భగణము. |||| నగణలఘువు. ఇవి ఇంద్రగణములు;

పద్య కావ్యము, గద్య కావ్యము, అని, ద్వివిధము:

పద్య కావ్యము.

ప్రతి పద్యమునకును నాలుగు పాదము లుండును. అనేక గణములు చేరి, పాద మగును. గురు, లఘువుల చేరికచే గణము లేర్పడును.

గురువులు = దీర్ఘాక్షరములును, పూర్ణబిందువు, విసర్గము, పొల్లుహల్లు, వీనిని గూడిన వర్ణములును, సంయుక్తాక్షరమునకు ముందూదిపలుకు వర్ణములును, గురువులు. గ, ఇది గురువునకు సంజ్ఞ.

లఘువులు = తక్కినవి లఘువులు. ల, యిది లఘువునకు సంజ్ఞ.

ᑌ, ఇట్లు బాల చంద్రుని విధమున వ్రాసిన గురు వనియు, |, ఇట్లు నిడుపు గీత లాగున వ్రాసిన లఘువనియు, గ్రహింప వలెను.

విసర్గ గణములు, ఉపగణములు, అని గణములు రెండు విధములు.

విసర్గ గణములు= ఇవి మూడేసి యక్షరముల వలన గలుగును. అందు, మూడు గురువులు మగణము, ఆది గురువు భగణము, మధ్యగురువు జగణము, అంత్య గురువు సగణము, మూడు లఘువులు నగణము, ఆది లఘువు యగణము, మ

ధ్య లఘువు రగణము, అంత్య లఘువు తగణము :—

U U U
మాయావీ, మగణము.

| U U
యశోదా, యగణము.

U | U
రంజనీ, రగణము.

U U |
తారేశ, తగణము.

U | |
భార్గజ, భగణము.

| U |
జటాస్థ; జగణము.

| | U
సరసీ, సగణము.

| | |
నటన, నగణము.

"మాయావీ, చయశోదా, భార్గజ, తారేశ, రంజనీ, సరసీ"
నటన, జటాస్థగణాస్తే జ్ఞేయా అస్మిన్ తదాదివర్ణైశ్చ ॥

ఈ శ్లోకమున మూఁడు మూఁడు అక్షరములు క్రమక్ర

క్రమముగా తమ తమ గుంపునకాది యక్షరములగు మ, య, భ, త, ర, స, న, జ, గణములను, బోధించు చున్నది.

యతిప్రాసలు= పద్యపాదము మొదటి వర్ణము యతి. రెండవ వర్ణము ప్రాసము, యతి ప్రతి పాదమునకు, వేఱువేఱుగా నుండును; ప్రాసము పాదములకెల్ల నొకటిగా నుండును, ఆయాపాదములందుండు మొదటి వర్ణముతో మైత్రిగల వర్ణముండుచోటు యతిస్థాన మనబడును:

యతి = యతికి స్వరము ప్రధానము. అచ్చులలో అ, ఆ, ఐ, ఔ, లును; ఇ, ఈ, ఋ, ౠ, ఎ, ఏ, లును: ఉ, ఊ, ఒ, ఓ, లును: తమలోఁదాము మిత్రములు. హల్లులలో క, ఖ, గ, ఘ, లును, ఙ, ఛ, చ, ఞ, ఝ, జ, శ, ష, స, లును; ట, ఠ, డ, ఢ, లును; త, థ, ద, ధ, లును, ప, ఫ, బ, భ, వ, లును; య, హ, లును, తమలోఁదాముమిత్రములు. ఈ వ్యంజనములును, స్వరమైత్రిఁజెందియే యొండొంటికిం బనికి వచ్చును.

ప్రాసము = ప్రాసమునకు వ్యంజనమైత్రి ముఖ్యము. కాబట్టి యేయచ్చుతోఁ గూడినను బనికి వచ్చును. ఒకపాదమున సంయుక్తాక్షరమున్న నన్నిపాదముల నా సంయుక్తాక్షరమే యుండవలయును. ప్రాసాక్షరములకు ముందువర్ణములు సర్వత్ర గురువులుగా నైనను, లఘువులుగా నైనను, ఉండవ

లయము.

అంబుజస్యాము తవకింక కై గోలామనియె । యాంబునీచరగర్వత ♦ మోర్కుయనగ । హరిసుతుండవు నీవున ♦ న్యోన్యమిత్ర ॥ బా,హా పాటచ్చర రామదాస తవదా-సోహంమనుచున్నదనా । తే,జోసహస్రక శరజన్మగాంచి యలనీ♦హారక మాభృత్యు-మా-కి। న్యోన్యవిరుద్ధ భాషణము♦లాడినతత్ఫల మాతమంబెడిఁ ।ఋత్విజుండని విచా♦రించి పూజించితే। ఇనతనూభవుండు♦ వృషధర్వతనయు నేసె ॥ ఋభులనరసుతుండు కృష్ణు నేసె । నేమి చెప్పనపుడు♦దృఢశక్తిశల్యుండు హీనబలుని జేసె వృష్టికులుని ॥ ఇచ్చియిష్టాన్న సం♦తృప్తులుగా జేయు। సృష్టిరక్షాసమా♦పేక్షబరగు। హితులుభిషగ్రహాజ్ఞబుధ♦ బృంద కవింద్రపురోహితుల్ హితాహితులుదశావశార్పితస♦మృద్ధరమాచరణేచ్ఛగాటనా॥ఎరుగ వేధర్మపరుడవున్నృపకుమారా॥ వృతనభవదసినని దెగి♦కృష్ణరాయా ॥ నృహరీవాదము లేల వేరెయితరుల్ ♦నీలీలకుఁ బాత్రముల్। జ్ఞానులుపద్మగర్భవద♦నంబులు జ్ఞాని చేతోంబుజాత శో♦ణకరయనగ। జ్ఞానికినుపదేశవిధి ప్ర♦కాశముసేయఁ । ఎదనులచ్చిని హరిధరి♦యించెననగ । రిపులనెల్లనుబోరహరించెననగ । ఎత్తిన నెత్తనిమ్మవచియించెద గల్గినమాటగట్టిగా। గొందలి రాకుపాన్పునను♦ ఖించినతాంతరతిశ్రమంబును

వసుమతీ కళత్ర ♦ బకజైత్ర గానక । శాలసత్క లాస డిం
భగోప । లలితదేహ పింగళపుర దక్షిణగేహ ॥ వారితక్షమా
కుమార ♦ ద్వారకాపురీవిహార ॥ నందసుకుమార గూఢపా
న్మదవిహార ॥ దళితశిశుపాల గోత్రభి ♦ న్మణివినీల- భాగ్యాం
బశోభిల్ల ॥ ధర్మతనయ యుష్మ ♦ దాజ్ఞానిగళవిని । ది- వ్య
తపోధననర్యయుష్మ ♦ దాగమమునకు । పరగుశకధ్వాదుల
కును ♦ భయముఁ జెల్లుఁ ॥ క- ర్ణాటగీతకళాసరస్వతికళిం ♦
గాంతపురీమల్లికా-ధించిన । న్యసివాళ్ వాడుచు వచ్చుచున్న
యది క ♦ ర్ణాటాంగనఁ గంటిరే ॥ వ- నౌకోధ్వజ మెఱుఁగవ
చ్చు ♦ నరుజూపితగఁ ॥ నౌకోధ్వజ మింద్రసుకుట ♦ మర్చు
నతుండో ॥ ద్వీపముచంపుగోపులకు ♦ నిమ్మ్నగజేయుట యుం
ప్రసన్నమై ॥ ద్వీపుల ద్రుంచు విశ్వజగ ♦ తీపతియుత్తమవిత్త
తనవద్వయి ♦ ద్వీపనానాజయ శ్రీపధూటీసమా ♦ శ్లిష్ట భుజుడు
నాస్తికాధమయోంకియ ♦ న్యాయవృత్తి-నాస్తితత్వాంగుకోఃపర ♦
మ్మనగవినవె ॥ హరికినెమరేగి సకలప ♦ దార్థములను-దక్షి
తలేనియుంటికిఁబ ♦ దార్థము వేరొకచోటనుండివే ॥ అబ్జయోని
రజోగుణ ♦ ప్రాప్తిదనకు । రజతగిరిమందిరుడు తమః ♦ ప్రా
ప్తిదనరు । ఎనమండ్రట మోచువార ♦ నేకపకిటికిఁ । పో-నీని
కవుంగలింతలున ♦ నేకవిలాసములుం జెలంగగాఁ । నోృన్యసు
ఖానుకూలతల ♦ నోమిరివిప్రులు వేల్పుపిండున । నోృశ్యసు

వృష్టితుష్టికుశ ♦ లాసులనొందిరి నాటినాటికిన్ ॥ కాయరు
చిజితాభ్రభంజన జ ♦ నార్దన కైటభ దైత్యమర్దనా। నగినగి
యేనియున్నీవుజ ♦ నార్దన యెన్నఁగ బొంకువల్కమ

నాకవిలాసినీచరణ ♦ హంసకభూరిఘుణంఘుణధ్వనుల్
ననునేసినగాయనందు నాకేశసుతుఁ। నాకంబునకేగిరాజి♦నా
రాయణయా। భాస్కరవంశాగ్రణి జానకీప్రియుడు వి ♦
శ్వామిత్రయాగాహితా। సరపోశనముగ గొనియె సాగ ♦
రాంబువులెల్లన్ ॥ భూసురుండెత్తు నా♦పోశనంబు॥ అధకరో
పాయిత ♦ స్వాంతుడైన। నరపతికి విన్నవింపకు ♦ నాయవ
స్థ। స్వాంతము బాహుగర్వఘన ♦ సంతమసాంధముగాగశం
కయా। ఏ కాంతమునందుగొందరుమ్మ ♦ గాయత నేతలు
గొల్వజూదము। ఏ కాంతమునందునుండుజవ♦రాంద్రనెపంబు॥
కామసుఖసంగములకు నే కాంతగృహము। (సిద్ధాంత రా
ద్ధాంత నిశాంత లతాంత ప్రాంతాదిషుచ) నారాయణభట్టువా
ఙ్మయధు♦రంధరుడీకృతికిష్టుడుఁసహా । నా♦రాయణునట్లుదా
నునుధ♦రామరవంశ। సు♦రాగసుమములు హర్మ్యవా ♦ తా
యనముల। సరసులకునెల్లఁ గర్జర ♦ సాయనంబు ॥ తరుణు
లు బతులు వాతాయనమ్ములనెల్ల। బంతిచేదోయిను ♦ పా
యనమిచ్చి।తో♦య్యలిపిరిబంతిదోయిటను ♦ పాయనమాయ
నకిచ్చి యిట్లనుఁ ॥ మానిజల్పితమైన రా ♦ మాయణంబు।

(హానిజల్పితమైనరా ◆ మాయణంబు)। రా-మాయణముఁ
రచించినమ ◆ హాత్ముల నాత్మఁదలంచెదఁ జగ। లసుచుబుద్ధి
గజెప్పెమా ◆ ర్తాండసుతుఁడు ॥ పారాయణ-పలాయనాదు
లిశ్లే- ఎవ్విధిగాంచు చెప్పగద ◆ వే తెరువేఢి శుభంబునీక
గు_ఇన్నిచుఁ బరిమార్ప వేగబరతే◆ వేనన్నుదల్లి।ఓకేరాజకులా
ధమానృపులు తే◆రో వేఁ రారోమద। అట్టినామీఁదనీవాయటిగె
దవునీ ◆ వేనృప నీదుపుత్రిగృప ◆యేర్పడ దానముఁగాగనావు
డుఁ ॥నీ- వేగతికావ వేరఘుప ◆ తీ శరణాగత భక్తవత్సలా
-అనుజన్ముని జూచి సేమ ◆ మాజనపతికిఁ ॥
ఉల్లమునిట్లు నీకు తగు ◆ నో తగదో పరికించి చూడుమా ॥
అంగనాలలాము గాన ◆ వాలతాకుడుంగమా ॥
హరియనంగనాతడా నిన్నుఁగంసునడంచు కృష్ణుడీతడాయశోద
కెంత భాగ్యమొబ్బెనే బోటినాబోటి నెలతకట్టు కల్గునేతలంప
అం- బక్కకు సరివేల్పుగలదె ◆ యవనీస్థలిలో ।
అం- బక్కకుసరిగలదె సకల ◆ భార్యస్ఫురణఁ ।
గం- గాయని బొడగన్నదాన ◆ మాడినమాత్రఁ ॥
సీ- తమ్మా మాయమ్మ నిత్య ◆ హర్షములిమ్మా ।
సీ- తమ్మాసౌభాగ్యశుద్ధి ◆ దాయునివమ్మా ।
ఆకారచంద్ర రామయ భాస్కరేంద్ర ॥
మహి నయోధ్యకు రాజు రా ◆ మయ యనంగ ॥

అతని పట్టపుదేవి సీ ♦ తను యనంగ ॥
అనఘుఁడు సింగనార్యునకు ♦ అబ్బయగోపయమంత్రిశేఖరునా
చి- న్నన్నకుమారుండు వెంగ ♦ ళామాత్యుఁడిలన్ ॥
ఋషులపాలిటివేయింతలేసి పనులు
ఇంతియెగాక నీవెఱుఁగవే మునువచ్చిన త్రోవచొప్పనీ
హైహయకన్నెదోర్వీర్యమెఱుఁ ♦ డగుభార్గవులీ ।
ఆదితేయాద్రిత్రాంఘ్రిప ♦ ద్మాయసంగ ।
ద్వారకాపురిమధ్య ప ♦ ద్మాయనంగ ।
అకటా యేమనిదూఱుదాన నిను నా ♦ థా వేకుజామయ్యె
రాముని- కన్నకుమారుండు ముజ్జగంబులఁగలఁడే ॥

అఱవఱ యఱిముఱి యఱగొఱ యఱుముటయఱకటయఱచె య్యాయఱువ దఱిసె ॥౧॥ అఱకొఱ యఱలిడు యఱలేకయఱుపుటయఱపుడుయఱంటియఱుగుటయఱ ॥౨॥ అఱపోఱ డక్కఱ ఇఱియుట యఱకము నిఱుకుట ఇఱులుదు ఇఱుకు టెఱుసు ॥౩॥ ఉఱఁ దఱ యుఱుముట ఎఱుఁగుట యేఱగాలు నెఱఁగుట. యెఱుపు మఱియెఱక యెఱికె ॥౪॥ ఎఱ వెఱచి ఒఱకఱ మొఱ్ఱలుట మొఱకట మొఱపు మొఱఁగుట కొఱ కఱపుటయును ॥౫॥ కఱతలు కఱదలు కఱంటియు కఱకును కుఱుకుఱ కఱచుట కుఱుపు కుఱుచ ॥౬॥ కుఱులు కఱవు కొఱకొఱలాడుటయు పండ్లుకొఱుకుట కొఱడును

కొఱ్ఱపి గఱ్ఱికె ॥౭॥ కొఱలుట గఱ్ఱిసెయు గిఱికొను గిఱుక
యు గెఱలుట గిఱుపుట గుఱుక గుఱుతు ॥౮॥ గుఱ్ఱె యుఱు
ములు గొఱుగుట గొఱువంకయు గొఱక చఱుచుటయు చ
ఱులు చిఱుత ॥౯॥ చుఱుకు చిచ్చఱ చిఱు చుఱమఱగొం
ట చెఱచు చెఱుకుట చెఱిసగము ॥౧౦॥ చెఱ చెఱకు
ను జిఱజిఱ చెఱువ్రను నెఱ్ఱె జఱుపుట జఱుగుట జఱజఱయు
(ను) ॥౧౧॥ తఱుగుట ఝుంఝుఱుల్ తఱగఱి ముత్తెఱుల్ తఱం
చు తఱక తఱి తఱుముటయును ॥౧౨॥ తెఱ తిఱ్ఱి తుఱుము
ట తెఱచుట తెఱవలు తెఱువ తెఱంగుము తొఱలుటయు
ను ॥ ౧౩ ॥ నూఱదఱ పొందఱ యిందఱ అందఱు కొందఱ ఱె
దఱు పదఱుట పెద్దఱికము ॥౧౪॥ నఱుజు కత్తెఱను గద్దఱి
శాంతన ద్దఱ నఱుకు నఱుము నెఱ నెఱ్ఱె నఱుపుట ॥౧౫॥
నెఱసుట నెఱియు నెఱపేని నెఱ్ఱులుట నెఱకలు పఱపఱనె
ఱుటు పఱువు ॥౧౬॥ పఱచుట పఱికె పఱియ పిఱం
దను పఱ్ఱెంచు పఱిమాఱ్చు పెఱికె పెఱుగు ॥౧౭॥
పఱివోవు పిఱివోవు పిఱుందు పిఱికి తఱపుఱియు పెఱుకు పెఱ
బిఱబిఱయును ॥౧౮॥ బిసుఱు దబ్బఱ బఱబఱ మఱచుటయు
ను మఱుంగును మఱవయు మఱియు మఱంది ॥౧౯॥ మఱు
నాడు మఱుగుట మఱవలు మఱుపడు క్రమ్మఱ మఱుపాటు
క్రిమ్మఱుటయు ॥౨౦॥ మఱగాలు పడమఱ మిఱుమిట్లు ముఱి

ముఱి [*] ముఱి పెడమఱలుట మెఱపు మొఱక ॥ ౨౧ ॥
మొఱమొఱ గాఁడుట మొఱసుట మొఱగుట అఱ్ఱు అంపిలిఱ
న ఱాకు ఱంతు ॥ ౨౨ ॥ ఱవలి తిఱ్ఱన తిక్క ఱవఱవలు వ్ఱ
ట తెక్క ఱిఁకె తెప్ప తెలి తెబ్బ ॥ ౨౩ ॥ విఱిఁగోట ఱాలు
గుట్ట నఱద వఱగు వఱ్ఱె సుఱసుట వెఱచుట వెఱచఱచుట।
౨౪ ॥ వెఱ్ఱిగొను నివ్వెఱ విఱివడి మొలిఱు ఱాలు నాఱి
తెఱవ్రి యాఱికెయును ॥ ౨౫ ॥ ఱాలు సేలువ ఊఱుగా
యయు గిలుట్ట కాఱియు పెట్టుట ఱాలుఁయును ॥ ౨౬ ॥ కోఱ
లు చేఱెడు చీఱుట చాఱలు జాఱుట చూఱయు చాఱపప్పు॥
౨౭ ॥ తీఱు హాజాఱు దూఱుట సానాఱి తేఱిఁగూఁ ముటగ
డిదేఱుటయును ॥ ౨౮ ॥ నాఱు గిఱు నూఱు పాఱుడు పా
ఱుట మాఱిమసంగుట చీఱు మూఱు ॥ ౨౯ ॥ ఊఱు పోఱడు
చేఱు పేఱుట ఆఱడి వేఱొండు ఆఱు బజాఱు తాఱు ॥ ౩౦ ॥
మూఱు తీఱి మెఱుతి పేఱుట వేఱూఱు మిఱాలు ట తేఱుచుపిఱిడి
యును ॥ ౩౧ ॥ తఱు పాఱు ట గఱు పాఱు తుజాఱు లు తేసిఱా
గయును క్రేఱెచుట ఱుఱు ॥ ౩౨ ॥ ఊఱుటయును హరొంత
కాఱియు ధర్మంబు తేఱు ట ఇఁతకు దేఁకుటయును ॥ ౩౩ ॥ తేపు
తేవ్రుడు తేవు తేల తేకుడు తాఱు ఖోయుఁ తేకుడుతోంత
వేఱు ॥ ౩౪ ॥

(౮) సున్న

అర్ధానుస్వార సీసమాలిక.= అడఁకువ యడఁగారు యడఁగుయడంచుట, యనఁగారుయనఁటియు యదరుఁగొల్వి । ఆఁకర మాఁకలి యాఁగాకరముయాఁగు,ఆఁచుట యాఁడంగి ఆఁడుయాఁడి । ఆఁపు ఆఁబసియాఁడు ఆఁబిష్ట యాఁకట్లు, అనఁగుడుయాఁకట్లు ఆఁక యళ్ఁది । ఈఁక ఈఁగయు ఈఁకె ఈఁదర ఈఁగుట, ఈఁటెయు ఈఁదాడు ఈఁదుమునివె । ఊఁక యూఁకుయు నూఁగు నూఁడుట యూఁదర, యుఁదు నూఁత ఎలుఁగులు ఓఁకరయట । ఏఁకరి యేఁకట యేఁకారు యేఁచుయు యేఁజెల్ల యేఁదర యేఁకు యేఁపు । ఏఁబది ఏఁదూము మెరుఁగు యేనుఁగులిట్లు ఒడఁబడు నోడుఁగునుబసఁగునళ్లు ।

కడఁగు కడంచుట కడఁత కణంకువ కణఁగుట కణఁతయు కనఁతి కరఁగు। కలఁగు కలంచుట కాఁక కాఁకరకాఁగు, కాఁచు కాఁడుయు కాఁడి కాఁపు కీఁచు । కుఁకుఁగటకుచుఁగలి కూఁత కెలంకుట,కొఅఁతకౌఁగిలి క్రాఁగు కోఁతి క్రేఁక। కొలఁకు కాఁడకలఁత కోఁచ కూఁతయు కోఁడు । అఁటుముఁక చుఁడత్రోఁచు యనఁగునటుల।

గిఁటు గిఁతయు గిఁదు గిఁటడంచున గిఁక గాసుఁగ ద్రిప్పుడు గాఁడి యనఁగ । గోఁచి గోసఁగి గోఁత్రి గోఁటు

గోఁకుట గోఁజు, గొణఁగుట గూఁటిము గూఁడు బండి। గోఁగు గోరఁట గోఁటు గొజ్జెఁగ గొజ్జఁగ, గరిఁటయు గేదఁగి గవఁకుయనుచు ।

చాఁదు చాఁచుట చాఁపు చాఁచి చక్కఁగను- చాఁగు చాఁగురె చాఁగ చాఁపు చేఁదు। చినుఁగు చీఁకటి చీడ చీఁదు చీఁకిలి చీఁకు, జొణఁగి జిలుఁగును జోఁకజూఁక ; చుఁడుచుఁడీ చెన్నఁట్రి చూఁడు చెనఁగియు, చేఁతరాసి వెలఁగి చెఱుఁగు చెలఁగి । చేఁదు జేఁదుట చేఁద చేఁపచేఁపుల చెలఁగు, చెలఁది చేఁతయు చేఁకు చేఁతరికము।

డాఁగు డాఁపుట డాఁక డాఁగి ఢేఁగురడోఁకు, తాఁబేలు తోఁటకు తరఁగు తాఁకు। తరఁగతలంపులు తలఁకించ తలఁగుట, తఱఁగు తేఁటియు తేఁకు తాఁపుతీఁగె । తలఁబాలు తాఁకుట తాఁగిలి తాఁచుట, తాఁటిఁదాఁడియు తాఁకుతాఁగు బోఁతు ।

తూఁకొంట తూఁగాకు తూఁగి తూఁగుచునుండి, తూఁటరి తూఁటాడు తూఁటకట్టు। తూఁట తూఁటియు తూఁటు తూఁదరితోఁపులు, తూఁడుదిండియు తూఁడు తూఁడికూర। తెనుఁగు తెరంగులు తెల్లఁజామర తేఁటి, తూఁనిఁగె తూఁపులు తూఁతుకొమ్ము।

తొరఁగు తొడంకుట తొణఁకు తొడంకుట, తొణఁగు

ట తొలఁచుట తొలఁగుమిగుఁ। తోఁచెను తోఁటలో తోఁగు తో
కల తోఁడ తోఁచి గాడే తెంచు తోఁడుమయ్యా। తోఁడేలు
తోఁబుట్టు త్రాఁచున త్రాఁడులు। త్రేఁపు త్రేఁచుడు తేఁపు
త్రిమ్మరీఁడు। దాఁక దాఁకొన దాఁగె దాఁగర దాఁచుట
దాఁటెను దాఁపరి దాఁపరీఁడు। దాఁగిన దాఁగలి దాఁగరి దాఁ
గుచు దాఁగురింతలు డాఁచు డాఁటముగను। దాఁటు
దాఁగర దాఁగు దాఁపురంబును దాఁపు దాఁచెను దాఁపుడు
డాఁపురమున। దూఁకలి దూఁకుడు దూఁకు దూఁకును దూ
ట దూఁగర దూఁటపో దూఁటుకొనెను। మూఁబర దూఁబిడి
దోఁకిన దోఁకుడు దోఁకు దోఁగాడుచు దోఁగు దోఁచు। దోఁ
టమ్ము దోఁపలి దోఁటముక్కర దోఁటు దోఁపిడి దోఁగురు
దూరముగను। నగుఁబాటు నాఁగలి నాఁగటి నాఁగుచు నాఁగరు
నాఁగేలు. నాఁడు నాఁచు-

నీఁగు నీఁడును నూఁక నేఁతలు నూఁగారు నేఁజల్ల
నూఁగులు నేఁడు నేఁత। నోఁతలు నేఁత్రలు నోఁచు నేఁతావులు
నేఁటు నూఁకల నెఁఱుకు నెఱఁకలనఁగ। పాఁకోడు పాఁగేము
పాఁచి పాఁజేబులు పాఁడి పాఁతర పాఁత పాఁప జగము। పీఁకు
పీఁచర పీఁకె పీఁచము పీఁటలు పెరుఁగు పేఁటులు పేఁటపేఁ
డ పేఁడు। పూఁత పూఁటకు పూఁచు పూఁవు పూఁడలు మూ
కు పూఁచి పట్టుచు పులుఁగు పూఁడు బాము। పోఁక పోఁగు

లు పోఁకు పోఁచి పోఁదుఁబు పోఁడి పోఁడిమి పోఁతలు పోఁపు
పాఁజు। ప్రాఁకు ప్రాఁచులు ప్రోఁగు ప్రాఁత ప్రేఁబాలును పైట
పైఁడి యుపౌఁజు పాఁప పీఁట।
బాఁకు బాఁజులు బాఁతి ♦ బాఁదు బాఁపఁడు బాఁప, బీఁట
బీఁటక బూఁజు ♦ బెడఁకు బూఁదు। బెడఁగారు బెడఁకుట
బెడఁద బోఁబులు బోఁకి, మఱఁక బాఁజు మలంపు ♦ మాఁ
టు మాఁడు। పఱ్యేఁటు పలుఁగుచు ♦ పాఁచి పసిఁడియు, ము
డఁగు ముడఁతయు ♦ మడుఁగు మణుఁగు। మాఁగు మీఁదును
నుఁగు ♦ మూఁగు ముసిఁడియు, మూఁడు మూఁగ మొసఁగు
మూఁపు యనుచు। మీఁగడ మీఁగాలు ♦ మీఁజేయుమూఁ
కుడు, మీఁదు మేఁగయు మేఁక ♦ మేఁత మేఁడి। మోఁత
మోఁదుయు మ్రాఁకు ♦ మోఁచెయి మ్రోఁతలు వాఁత రేఁగు
నటంచు వ్రాఁత యుండు।

రాఁపట్టు రేఁగులు ♦ రాఁజులు రేఁచులు, రేఁపు రేఁ
టును రేఁగు ♦ రేఁపుడయ్యె। రోఁకలి రేఁపుఁడు ♦ రోఁజు రోఁ
జుడు రోఁత, రోఁవెలందియు రేఁచు ♦ రోఁషి రేఁడు। లాఁక
లాఁకరి లాఁగ ♦ లాఁగు లాఁచుట లాఁత, లాఁతి లాఁతరి
లేఁకు ♦ లాఁకు లేఁగ। లేఁత లేఁపొద్దులు లేఁబోక లేఁగం
టి, లేఁడు లేఁతాకులు ♦ లేఁక లోఁడు। వాఁపి వాఁడియు వాఁ
పు ♦ వాఁత వాఁడియు వాఁత, వాఁగు వాఁక వఁడంకు ♦ వ

ఁకు ♦ వలఁతి ।
వాఁచు వానిఁడును ♦ వాఁపిరి వాలిఁడి, విరిఁబోఁడి వీఁపున ♦
విఱ్ఱవీఁగె । వెగ్గలీఁడు వెలుఁగు ♦ వెరఁజాడు వెడఁదయు, వె
రఁగును వెపుఁడు ♦ వేఁడుకొఁనియె । వేఁకటి వేఁకలి ♦ వేఁకి
వేఁగి సవేఁగు, వేఁచు వేఁటరి వేఁడి వేఁకరమును ।

వెలఁది వెలంతుక ♦ వేఁగు వేరఁగుటయు
వేఁక లేఁగియు వేఁప ♦ వేఁడిమియును । వీఁడు వీఁగియు వీఁ
కు ♦ వీఁకయు వేఁపియు, వేఁడివి వ్రేఁడఁది , వెలఁ
గ పండు । వ్రేఁగు వ్రేఁచుట వ్రేఁక ♦ వ్రేఁత వ్రాఁతయు గాని
వేఁటి వ్రేఁడఁగు వారు వేలఁగు చుండె । సైఁచుసోఁగులు సోఁ
కు సైఁదోఁడు సైఁపుయు, సాఁకెను సిగ్గిఁడి ♦ సాఁడు సాఁతు,
సురఁటియు సెసఁబ్రాలు । సురఁగు సూఁడు టయును సరిఁ
తూఁగు సాంపెఁగ సవ్వఁగయును ॥

హ్రస్వముమీఁద యరసున్న వికల్పముగా నిండు సు
న్న యగును; పరుష సరళములు పరమగు చుండఁగా,
దీర్ఘమీఁది యర సున్న నిండు సున్న గాదు.
అంట ఇఁక చుఁడు దప్ప మొదటి హ్రిస్వము మీద

నర్ధ బిందువు లేదు.

యువర్ణాంత ధాతువుల యొక్క యూకు తో వచ్చిన తవర్ణమునకు వెనుక అర్ధానుస్వార ముండును.

మహదర్థక ప్రార్థనార్థక డూకు పూర్వమున నుండును.

ఆనంతర్య తద్ధర్మాశీరర్థక డూకు పూర్వమున లేదు.

మహదర్థడోః ప్రాక్ - రెండు - రాండు.

పరిమాణకాలంది ఎండు ఆండి ఇండి డాచ ఆశీర్వాప సంప్రార్థ నార్థక మధ్యమ పురుష డోశ్చ, మత్వర్థే యూండు కాండాచ. బోండి వర్ణకే అడంగ్వాదాచ ॥

ఆమ్రోడ్యస్థానిక పకారేచ ;

నువర్ణాంత విశేష్యాణాం రూపాంతర కుగోఃపరే.

రలడాత్ గు కువపరే గలబడేచ. అర్ధానుస్వారః

ఛందోముకురము

సమాప్తము.

Printed By
Sri Chenna Kesava Press.
GADWAL.
1936
C,S = 1000.